

Jan URBANIAK

ORCID: 0000-0002-3332-3645

Uniwersytet Wrocławski

Plaatsbepalingen: de Nederlanden in de wereld

Abstract

The idea for this issue of *Neerlandica Wratislaviensia* arose from an interest in the Low Countries – their culture, literature, and language. This interest has translated into a number of various approaches to the concept of *Nederlandsheid*, seen not only through the eyes of the authorities on the Dutch language and literature from the University of Wrocław, but also representatives of other scientific disciplines within the philology department of this university. Their focus, supplemented with a look at Low Countries from the perspective of Dutch and Flemish ‘insiders’, created an interesting mosaic presenting Low Countries in an exciting and accessible way. The articles of the 32nd issue of *Neerlandica Wratislaviensia* mention both the former Dutch colonies and the modern Low Countries seen through the eyes of Polish travelers; they describe authors’ auto-images and tools to make a literary work more attractive. Here we find fairy tales, non-fiction, and linguistic considerations. This number shows how small countries can strongly influence scientists’ knowledge.

Keywords: Low Countries, science, imagology, University of Wrocław, journal.

‘Kaas’, ‘klompen’, ‘windmolens’ (om van ‘drugs’ en ‘bier’ maar niet te spreken) – deze bekende trias is het eerste dat in ons opkomt als we aan de Lage Landen denken (Rudolphi 2017). Dergelijke associaties zijn echter zowel oppervlakkig als neutraal: in feite zeggen ze weinig over het beeld van Nederland en nog minder over het ontstaan daarvan. Om de aard van deze associaties en de mechanismen die ertoe leiden te kunnen verstaan, is kennis van de imagologische studies nodig. In de imagologie – te weten het wetenschappelijk specialisme dat tekstueel gepresenteerde beeldvorming van andere landen bestudeert en beschrijft – wordt elke stereotypering genuanceerd en de vooroordelen naar de achtergrond geschoven, naarmate men meer over cultuur, gewoontes en geschiedenis van het land in kwestie afweet (Beller 2007; Gentile 2021). Kennis heeft daardoor een enorme invloed op de positievere houding ten opzichte van een land en zijn inwoners. Men kan hiervan vele voorbeelden vinden. Een goede illustratie van de gelan-

ceerde stelling is een onderzoek naar de Duits-Nederlandse betrekkingen door de eeuwen heen. Daaruit blijkt dat in de jaren 1790–1870 het gebrek aan kennis van de Duitsers t.o.v. hun buurland voor voortdurende (negatieve) stereotypen en vooroordelen zorgde. Het meer genuanceerde beeld van Nederland kwam pas in de tijd van de Weimarrepubliek (1918–1933) in zicht; in een tijd waarin meer wederzijdse openheid en kennis de bovenhand kregen (Groenewold 2000).

Juist de wil om te weten te komen wat de Nederlanden (wat zowel Nederland als Vlaanderen moet betekenen) onder de Wrocławse academici van de filologische faculteit van de Universiteit van Wrocław betekenen, lag ten grondslag aan het speciale nummer van *Neerlandica Wratislaviensia* gewijd aan ‘Nederlandsheid’,¹ waarbij verschillende associaties met Nederland en Vlaanderen een basis vormden voor interessant en breed wetenschappelijk onderzoek. Het idee van het nummer luidde “Plaatsbepalingen: de Nederlanden in de wereld. *The Low Countries in the World*”. De vertegenwoordigers van gevarieerde wetenschappelijke disciplines bogen zich over de vraag hoe de Nederlanden zowel binnen als buiten neerlandistiek worden gezien, en welke aspecten van de ‘Nederlandsheid’ in het bijzonder aandacht trekken. Een breed scala aan bijdragen uit een drietal filologische disciplines (polonistiek, germanistiek of anglistiek) werd aangevuld door artikelen van neerlandici *extra* en *intra muros*. Zo ontstond – conform aan de doelstelling van *Neerlandica* – een uitgebalanceerde, verfrissende kijk op de ‘Nederlandsheid’. Door de twee perspectieven tegenover elkaar te zetten, kon een beeld ontstaan dat door zijn veelzijdigheid veel objectivisme beloofde en *last but not least* de kennis over de Nederlanden vermeerderde.

In die zin sluit dit speciale nummer aan bij één van de eerdere uitgaven van *Neerlandica*. Het gaat namelijk om het nummer 29 (2019) dat specifiek aan de imagologische studies werd gewijd met als doel bijdragen te verzamelen die gevarieerde aspecten van het imago van de Nederlanden presenteerden (Urbaniak 2019). In de voorliggende bundel vindt men teksten die uitstekend passen bij de imagologie.

Het imagologische aspect van de in totaal 15 bijdragen komt het meest naar voren in teksten van Rick Honings, Siegfried Huigen, Małgorzata Kolankowska en Tomasz Ślęczka.

Rick Honings analyseert reisteksten van een Nederlandse dominee Sytze Roorda van Eysinga en zijn zoon Philippus Pieter die begin 19^e eeuw – op zoek naar een betere sociale positie – Nederlands-Indië bezochten. Honings neemt de representatie van de inheemse bevolking die uit die reisteksten voortkomt onder de loep, waarbij de cruciale verschillen tussen het standpunt van de vader en zijn zoon opduiken. Terwijl de eerste de gelijkwaardigheid tussen kolonisator en gekoloniseerde uitsluit, probeert de tweede het negatieve oordeel van zijn

---

¹ Om de term beter te begrijpen zie Roodenburg 2012.

vader licht bij te stellen. De kennis (“zich te verdiepen in ‘de Ander’”) ligt in het besproken voorbeeld ten grondslag aan de positievere houding van de Nederlander ten opzichte van de inheemse Ander. De bovenvermelde stelling over de kennis als voorwaarde van de positieve beeldvorming wordt daarmee bevestigd.

Ook Siegfried Huigen schenkt aandacht aan Nederlands-Indië. In zijn analyse van het magistrale boek *Oud en Nieuw Oost-Indiën* gepend door François Valentyn in de eerste helft van de 18^e eeuw, vraagt Huigen zich af in hoeverre dit werk door de bewindhebbers van de VOC werd gebruikt en met welk doel. De nogal selectieve kennisinteresse van de bewindhebbers reduceerde Valentijns boek tot een handboek waarin slechts naar allerlei praktische informatie gezocht was. De manier waarop de bewindhebbers van de VOC het werk van Valentyn gebruikten, kan ook imagologisch geïnterpreteerd worden: onder de VOC-leden keek men naar Indië bijna uitsluitend met een “economische blik” (om een van de door Huigen geciteerde deskundigen te noemen), waardoor het belang van de informatie in grote mate van de economische relevantie afhankelijk was. De overige delen van *Oud en Nieuw Oost-Indiën* (waaronder talrijke natuurbeschrijvingen) werden buiten beschouwing gelaten.

Naar Nederland en Nederlanders wordt met een Poolse bril gekeken in het artikel van Tomasz Ślęczka over Anzelm Dzwonkowski – te weten een Poolse edelman in de Nederlandse dienst (VOC) aan het eind van de 18^e eeuw. Aan de hand van de memoires van Dzwonkowski analyseert Ślęczka hoe deze Poolse edelman naar Nederland, Nederlanders en de VOC keek. Zijn memoires worden tevens aangevuld door enkele uitspraken van andere Polen, alsook van Engelse toeristen die in dezelfde tijd de Republiek bezochten. Hier hebben we dus niet te maken met het kritische zelfimago van een Nederlander (zoals in eerdere gevallen), maar met het imago dat gecreëerd was door de buitenlander. Het lijkt vol bewondering voor Nederland te zijn en vrij van enige politieke, nationale of godsdienstige vooroordelen (wat onder de trotse Poolse edellieden een zeldzaam verschijnsel was).

Małgorzata Kolankowska kijkt op haar beurt naar Nederland vanuit het perspectief van de moderne Poolse reisboeken. Bij de analyse van drie verschillende teksten focust de auteur op de interessante vraag hoe men de Ander (de Nederlander) kan ‘domesticeren’; hoe men de kloof tussen culturen, talen, gewoontes met behulp van literatuur kan overbruggen. Daarvoor is een nauwkeurige, positief gekleurde en tolerante ‘vertaling’ van een vreemde cultuur nodig – een cultuur waarin niet slechts de reeds vermelde trias ‘kaas’, ‘klompen’, ‘windmolens’ te vinden is, maar ook onzichtbare, niet-tastbare elementen die wetenschappelijk onderzoek vergen – aldus de auteur.

Kolankowska kijkt in haar bijdrage niet alleen naar de Ander, maar vooral naar de compositie van een literaire tekst: hoe hij in elkaar zit en hoe hij gelezen moet worden, of met andere woorden: hoe hij door de auteur aan de lezer wordt

‘voorgescheteld’. Een soortgelijke analyse, waarbij de vraag ‘hoe lezen we literaire teksten’ centraal staat, biedt de tekst van Tycho Maas. De auteur analyseert Herman Teirlincks *Zelfportret of het galgemaal* (1957) als een bron voor het zelfimago van Teirlinck zelf, waarbij een subtiel spel wordt gespeeld tussen feit en fictie, tussen historische werkelijkheid en verhaalwerkelijkheid. Daardoor wordt *Zelfportret* tot “een maskerade van de auteur achter een fictief personage”, waarvoor Teirlinck het tweedepersoonsperspectief gebruikt.

In het geval van de bijdrage van Maas is dus sprake van het zelfimago van de auteur: hoe hij de zelfrepresentatie vormgeeft en vervolgens aan de lezer aanbiedt. Hetzelfde aspect komt aan bod in de bijdrage van Ewa Dynarowicz. De auteur neemt de autopresentatie van Kader Abdolah – Nederlandse schrijver van de Perzische afkomst – onder de loep en om deze autopresentatie nader toe te lichten, gebruikt zij daarvoor de verhouding van Abdolah tot zijn doofstomme vader, zoals uitgebeeld in de roman *Spijkerschrift* (2000). Op die manier hebben we naast het autoportret van de auteur ook de representatie van handicaps, die in het geval van *Spijkerschrift* een interessante functie werd toebedeeld.

In de bijdrage van Dynarowicz is er ook sprake van “het creëren van een exotische, fabelachtige, oosterse sfeer” door Abdolah, wat aan de verwachtingen van het Nederlandse lezerspubliek moest voldoen. Van het feit dat het exotische altijd al een aantrekkelijke modus voor de literatuur was, getuigt het artikel van Irina Michajlova en Alexandra Yakovleva dat de persoon en het oeuvre van Andrey A. Winius, een Nederlandse vertaler van fabels, presenteert. Hier verkrijgt de ‘Nederlandsheid’ een bredere dimensie: Winius (geboren rond de helft van de 17^e eeuw in Moskou) is vertrouwd met de Russische taal en cultuur, wat van hem een *insider* maakt die veel kennis over Rusland moest hebben; aan de andere kant (conform aan het Nederlandse superioriteitsgevoel) vergeet hij de westerse beschavingsmissie niet, waardoor hij de humanistische waarden in Rusland via zijn literair werk probeert in te voeren. Fabels (vertaald door de auteur van het Nederlands naar het Russisch) vormen voor Winius een geschikt middel om dankzij een breed scala aan retorische middelen de kennis van de Russische lezers bij te schaven.

Dat ‘de Ander’, waarnaar we door een literaire bril kijken, niet altijd een bepaald volk met zijn stereotypes en vooroordelen hoeft te zijn, getuigt het artikel van Małgorzata Dowlaszewicz en Agnieszka Patała. Hier wordt naar de moderne uitgave van de middeleeuwse moraliteit *Elckerlijc* gekeken, waarbij de prenten (houtgravures) van de Poolse graficus Stefan Mrożewski de meeste aandacht krijgen. De ‘andersheid’ wordt daarmee gezocht bij de verschillen tussen moderniteit en Middeleeuwen, wat de vraag oproept in hoeverre de oude teksten voor de moderne lezer überhaupt ‘vertaalbaar’ zijn. De prenten van Mrożewski die de moderne uitgave van *Elckerlijc* verrijken, vormen zowel een universele modus die het vertalen van de middeleeuwse tekst vergemakkelijkt (hoewel, paradoxaal genoeg, de ‘verhaallijn’ van de prenten los lijkt te staan van die van de moraliteit), als een weergave van de Poolse kijk op de Nederlandse cultuur.

Over de vertaalbaarheid (in de eigenlijke zin van het woord) gaat ook de bijdrage van Kaat Buelens. De auteur neemt twee teksten van de kinderliteratuur (geschreven door Toon Tellegen) in Poolse vertaling onder de loep en kijkt hoe de vertalers met de cultuurvreemde elementen weten om te gaan. Zoals in het reeds besproken artikel het geval was, wordt ook in de bijdrage van Buelens aandacht geschonken aan de visuele modi. De illustraties kunnen volgens de auteur de tekst beter helpen te verstaan en de vreemde elementen van de cultuur in de cultuur van de doeltaal ‘binnenloodsen’.

Dat het zelfimago vaak uit kritiek voortkomt, lezen we in de bijdrage van Dirk de Geest. De auteur presenteert een kritische kijk op de Nederlandse cultuur. Daarvoor begeeft hij zich door het poëtische landschap van Vlaanderen kort na de WOII en analyseert hij de gangbare literatuurgeschiedschrijving van deze periode. De auteur onderstreept twee tendensen die zich in de Vlaamse poëzie voordoen: de klassieke en onklassieke. Volgens De Geest leidden ze tot onnodige verbrokkeling van het poëtische landschap en oefenen ze negatieve invloed uit op het algemene beeld van de Vlaamse poëzie na WOII. Het resultaat daarvan is de toevallige en nogal reductionistische literatuurgeschiedschrijving van deze periode die de hele massa teksten over het hoofd lijkt te zien.

Dat verschillende imago's zich eerst door de taal en pas dan door het eigenlijke beeld manifesteren, wordt gepresenteerd aan de hand van de bijdragen van Dorota Klimek-Jankowska (in samenwerking met Edyta Błachut, Joanna Błaszczak, Zuzanna Czerwonka-Wajda en Anna Borkowska) en Artur Tworek.

In de eerste bijdrage wordt een onderzoek gedaan naar verschillen binnen mannelijke, vrouwelijke en onzijdige levenloze zelfstandige naamwoorden in het Duits, Nederlands en Engels. De auteurs zoeken er een verband tussen de grammaticale geslachten van levenloze zelfstandige naamwoorden en de bijvoeglijke naamwoorden die worden gebruikt om die zelfstandige naamwoorden te beschrijven. Op die manier wordt getest wat de impact is van grammaticaal geslacht en stereotiepe geslachtsassociaties op ‘het beeld’ van levenloze zelfstandige naamwoorden, wat verder een belangrijke bijdrage oplevert aan een brede discussie over de invloed van de taal op de algemene cognitie.

Artur Tworek analyseert op zijn beurt de uitspraak van Nederlandstalige achternamen door Poolse moedertaalsprekers. Daarvoor gebruikt de auteur journalistieke statements uit het communicatief-semantische gebied van sport die aanwezig zijn in de publieke audiovisuele massamedia. De door Tworek onderzochte uitspraak resulteert in spraakklanken die ofwel niet in het Pools bestaan of in een andere grafisch-distributiecontext voorkomen.

In het voorliggende, speciale nummer van *Neerlandica* is ook ruimte geboden aan recensieartikelen die recente publicaties met betrekking op Nederlandse taal en cultuur presenteren.

Bożena Zarnecka laat aan de hand van het boek *De literatuur draait door: De schrijver in het mediatijdperk* (2019) van Sander Bax zien hoe sterk de ver-

strengeling tussen media en literatuur is. Het boek van Bax biedt een inzichtelijke en nauwkeurige verkenning van de manieren waarop de massamedia het debat over literatuur (en de literatuur zelf) beïnvloeden.

Magdalena Wolf recenseert het boek van Małgorzata Dowlaszewicz getiteld *Diabel w legendzie. Wyobrażenie diabła antropomorficznego w średniowiecznej literaturze niderlandzkiej (De duivel in de legende. Het beeld van de antropomorfe duivel in de middeleeuwse Nederlandse literatuur, 2020)*. Het doel van de studie van Dowlaszewicz, gepresenteerd in haar boek, is onderzoek naar voorstellingen van de duivel in legenden en exempla's die in de late middeleeuwen (14^e–15^e eeuw) van het Latijn naar het Middelnederlands werden vertaald. De analyse van de antropomorfe gedaante van de duivel – een Middeleeuwse variatie op de *domestication* van de Ander door de mens – vormt de ruggengraat van het boek.

Katarzyna Wiercińska ten slotte beschrijft de Nederlandse directheid, zoals gepresenteerd in het boek van Karen Grainger en Sara Mills, *Directness and Indirectness across Cultures* (2016). Het boek vormt een bijdrage aan de beleefdheidsstudies, waarin verschillende methodes aan bod zijn gekomen. De directheid (maar ook in het verlengde daarvan de indirectheid) wordt door de auteurs vanuit verschillende invalshoeken bekeken. Het boek biedt zowel een theoretisch compendium met grote wetenschappelijke waarde als een praktische tool, die de dagelijkse interculturele communicatie kan bevorderen.

Uit het speciale nummer van *Neerlandica* blijkt een grote belangstelling voor de Nederlandse taal en cultuur. Deze stelling betreft natuurlijkerwijs zowel de neerlandici *intra* en *extra muros*, als de vertegenwoordigers van andere disciplines binnen de filologische faculteit. Vooral dankzij hun bijdragen kon een nummer ontstaan waarin de kijk op de Nederlanden een bredere dimensie verkreeg. De artikels van het speciale nummer van *Neerlandica* bevatten zowel bewondering voor de Nederlanden als kritiek daarop, bevestigen de vooroordelen of schuiven ze naar de achtergrond, maar vooral overtuigen ze dat de studie waarin de 'Nederlandsheid' centraal staat, bijzonder interessant en veelzijdig kan zijn.

Bibliografie

- Beller, Manfred. "Perception, image, imagology". *Imagology: The Cultural Construction and Literary Representation of National Characters: A Critical Survey* (serie "Studia Imagologica", vol. 13), geredigeerd door Manfred Beller en Joep Leerssen. Rodopi, 2007, pp. 1–16.
- Gentile, Paola. *De beelden van de Lage Landen in Italiaanse vertaling (2000–2020). Selectie, receptie en beeldvorming*. UPI, 2021.
- Groenewold, Peter. "Het Duitse Hollandbeeld in de literatuur". *Nederland en Duitsland. Elkaar kennen en begrijpen*, geredigeerd door Jan Vis en Gebhard Moldenhauer. Koninklijke Van Gorcum BV, 2000, pp. 247–248.
- Roodenburg, Herman. "De 'Nederlandsheid' van Nederland. Een nieuw project aan het Meertens Instituut". *Volkskunde*, vol. 113, no. 2, 2012, pp. 203–212.

Rudolphi, Pia. *Het Duitse Hollandbeeld: Een taalwetenschappelijk onderzoek naar het nationaal stereotype van Duitsers over Nederlanders en hun waarneming van de Nederlandse taal*. Grin Verlag, 2018.

Urbaniak, Jan. "Inleiding". *Neerlandica Wratislaviensia*, vol. 29, 2019, pp. 9–13.